Asiantuntijapyyntö
Asia: K 3/2024 vp Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024
Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry
EETUn puheenjohtaja Kari Kantalainen

Sosiaali- ja terveysvaliokunta torstai 13.06.2024 klo 10.00 / K 3/2024 vp / Asiantuntijapyyntö

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry kiittää mahdollisuudesta lausua vanhusasiavaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2024.

EETUn mielestä vanhusasiavaltuutetun kertomus on kattava kokonaisuus toimenpide-ehdotuksineen.

Palveluasumisen puutteet ja ikääntyneiden asuminen

Isona epäkohtana haluamme nostaa esiin ympärivuorokautisen palveluasumisen ja kotihoidon puutteet, mihin vanhusasiavaltuutettukin kiinnitti huomiota. Painopiste on siirtynyt kotihoitoon, mikä ei korvaa ympärivuorokautisen hoivan erittäin nopeaa vähentymistä eikä vastaa ikääntyneiden tarpeisiin.

Palveluita tarvitsevien ikääntyneiden määrä on kasvanut ja kasvaa edelleen, mitä ei ole huomioitu palveluasumisen resursseissa. Ongelmallista palveluasumista tarvitsevan näkökulmasta on se, että hyvinvointialueet ovat kiristäneet lakisääteisteen ympärivuorokautiseen hoivaan pääsyä. Isona puutteena pidämme myös sitä, että palvelutalojen väleillä on suuria laadullisia eroja. Palvelutalojen suunnittelu on puolestaan hyvä esimerkki siitä, kuinka tärkeää on osallistaa ikääntyneitä heitä koskevien palveluiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Kuntien ja hyvinvointialueiden kilpailuttaessa ostopalveluina hankittuja palveluita painottuu päätöksessä liian usein pelkkä hinta. Palveluiden suunnittelijoilta saattaa puolestaan puuttua selkeä käsitys siitä, mitkä asiat ovat ikääntyneen arjen kannalta tärkeitä.

Iäkkäiden perusoikeus on saada riittäviä palveluja. Hyvinvointialueiden on järjestettävä riittävästi ympärivuorokautisen palveluasumisen paikkoja vastaamaan iäkkäiden tarpeita. Valtion on turvattava hyvinvointialueille riittävät resurssit ympärivuorokautisen palveluasumisen järjestämiseen.

Muistutamme, että ympärivuorokautinen hoiva ei ole kallista. Vanhusten pitkäaikaishoidon osuus julkisen talouden kokonaismenoista suhteessa bruttokansantuotteeseen oli vuonna 2019 vain 2,8 % ja vuonna 2025 sen on arvioitu olevan 3,1 %. (VM 2021, Korhonen, Kröger, Linnosmaa, Danielsbacka, Sustageable 8.5.2024)

Itsenäisyys on yksi tärkeimmistä prioriteeteista. Palvelutalon asukkaan itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava. Valitettavasti tällä hetkellä ikääntyneen itsemääräämisoikeus ei aina toteudu hoivatilanteissa. Palvelutalon asukkaalla on oltava mahdollisuus joustavasti sovittaa omat ja talon tavat keskenään. Ikääntyneellä on oltava mahdollisuus päästä ulkoilemaan, tarvittaessa toisen avustamana.

Kuntien ja hyvinvointialueiden tuleekin panostaa ikäihmisten asumisolojen ja -tarpeiden ennakointiin. On selkiytettävä, kuka ottaa vastuun ja miten riittävä hoiva turvataan saman aikaisesti, kun muistisairaudet lisääntyvät ja laitospaikkoja ajetaan alas.

Kuntoutus liitettävä osaksi ikääntyneiden hoitopolkua

Kuntoutuksen eri muodot, mukaan lukien sosiaalinen kuntoutus, on tuotava hyvinvointialueilla nykyistä tiiviimmin osaksi ikääntyneiden palveluja. Näin voidaan huomioida niin kotona asuvien kuin ympärivuorokautiseen hoitoon siirtyneiden oikeus ylläpitää ja kohentaa toimintakykyä. Päivätoiminnan asemaa ja saatavuutta osana ikääntyneiden kuntouttavia palveluja tulee vahvistaa lainsäädännön keinoin.

Ikään perustuvat rajaukset säädöksissä kuntoutuksen saatavuudesta poistetaan, esimerkiksi kuntoutuspsykoterapian (67 vuotta) sekä vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen (65 vuotta) osalta. Iäkkäille on turvattava oikeus taloudellisesti tuettuun psykoterapiaan. Näin vahvistetaan iäkkäiden yhdenvertaisuutta saada tarvitsemiaan kuntoutuspalveluita.

Vanhusneuvostojen rooli

Hyvinvointialueuudistuksen jäljiltä kuntien ja hyvinvointialueiden vastuu- ja tehtäväjaoissa on edelleen harmaita alueita, joista yhtenä nostamme hyvinvointialueiden ja kuntien jakamat sote-avustukset. Osassa hyvinvointialueita hyvinvointialueet ja kunnat ovat tulkinneet ristiin, kummalle taholle kuuluu sote-järjestöjen avustaminen ja missä laajuudessa. Samaisen hyvinvointialueuudistuksen seurauksena monen eläkeläisyhdistyksen kokoontumistilat ovat siirtyneet kunnilta hyvinvointialueille. Järjestöjen toimintaedellytysten kannalta pidämme tärkeänä, että järjestöjen toimintatilojen käyttö turvataan muuttuneessa tilanteessa.

Tällä hetkellä vain osassa kuntia ja hyvinvointialueita vanhusneuvostoille on myönnetty puhe- ja läsnäolo-oikeus kunnan- ja aluevaltuuston kokouksiin ja mahdollisesti osaan lautakuntien kokouksia. EETUn mielestä kuntien ja hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen toimintaedellytyksiä tulee vahvistaa luomalla paremmat kansalliset toimintamallit ja lainsäädäntö, jotta jokaisella vanhusneuvostolla on suosituksen mukainen mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Tämä ei rajoitu vain asuinympäristöön, vaan kunnissa korostuu myös hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen sekä hyvinvointialueilla sote- ja pelastuspalveluiden järjestäminen.

Haluamme myös korostaa, että vanhusasiavaltuutetun esille ottama ikävaikutusten arviointi ja sen tuominen osaksi säädösvalmistelua vähentää ikäsyrjintää. Mahdollisen valtakunnallisen vanhusneuvoston perustamisen lisäksi pidämme erityisen tärkeänä sitä, että kuntien ja hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen toiminta- ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistetaan.

Eläkkeiden ostovoima on turvattava

Pienituloisimpien ikääntyneiden oikeus välttämättömään toimeentuloon on turvattava paremmin. Mitä paremmat mahdollisuudet iäkkäillä on toimia omassa elämässään ja koko yhteiskunnassa, sen vahvemmat edellytykset heillä on kantaa vastuuta omasta itsestään ja tukea läheisiään ja muita yhteisöjään sekä osallistua yhteiskunnallisesti. EETUn mielestä Indeksien on turvattava kaikkien eläkkeiden ostovoima. Suomalaisten mediaanikuukausieläke oli 1 736 euroa vuonna 2023.

Eläkeläisten pienituloisuutta voidaan pitkällä aikavälillä ehkäistä kannustavalla eläkejärjestelmällä ja riittävän pitkillä työurilla, mikä on huomioitava eläkeuudistuksesta päätettäessä.

Digitalisaatio ja palveluiden saatavuus sekä tavoitettavuus

EETU oli eduskunnan viestintä- ja liikennevaliokunnan kuultavana 15.5., jolloin aiheena oli vanhusasiavaltuutetun kertomuksen osio ikääntyneiden asemasta ja oikeuksien toteutumisesta digitalisoituneessa yhteiskunnassa ja digitalisaatioon liittyvistä suosituksista. EETUn esittämiin toimenpiteisiin voi tutustua tästä.

Lausunnossaan digitalisaatiosta EETU korosti, että lainsäädäntöön on tehtävä selkeästi määritelty vastuunjako ikääntyneiden digiopastuksesta kuntien ja hyvinvointialueiden välillä. Ottamalla järjestöt mukaan keskeisiksi kumppaneiksi on mahdollista tehokkaasti parantaa ikääntyneiden digiosaamista. Kuntien tulee järjestää digineuvontapisteet (esim. kirjastot), joissa hyödynnetään vapaaehtoisten digineuvojien resursseja. On hyvä muistaa, että julkisen sektorin ja ikääntyneiden parissa työskentelevien järjestöjen yhteistyö onnistuu vain, kun järjestöjen rahoitus turvataan.

EETU ry myös esittää, että ikääntyneitä osallistetaan julkisten digitaalisten palvelujen kehittämiseen jo suunnitteluvaiheessa, jotta palvelut luodaan alusta alkaen ikäystävällisiksi ja mahdollisimman saavutettaviksi. Saavutettavuudesta hyötyy jokainen palvelujen käyttäjä.

Digitaitojen puute koskee erityisesti iäkkäämpiä 75 vuotta täyttäneitä suomalaisia. Puutteelliset digitaidot heikentävät ikääntyneiden elämänlaatua ja johtavat osan kohdalla syrjäytymiseen. Digitaalisten palveluiden rinnalla tulee aina olla tarjolla mahdollisuus hoitaa viranomaisasiat perinteisenä lähipalveluna, sillä kaikki kansalaiset eivät esimerkiksi erilaisten toimintakyvyn rajoitteitten takia kykene digitaaliseen viranomaisasiointiin.

Palveluiden on oltava sellaiset, että kaikkein iäkkäimmät voivat tosiasiallisesti saada varattua ajan palveluihin ilman kohtuutonta vaivaa ja viivettä. Aikoja on voitava varata puhelimitse. Tieto sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista tulee tarjota myös muualla kuin digitaalisessa ympäristöstä hyvinvointialueen verkkosivuilla.

Julkisen sektorin sähköisten palveluiden rinnalle nostamme myös pankkipalvelut. Useimmat pankit ovat karsineet perinteisiä kivijalkakonttoripalveluita ja keskittäneet sähköisiin palveluihin. Digitaalisten laitteiden käytön perusteiden hallinta on edellytys onnistuneelle sähköiselle pankkiasioinnille. Ilman perustaitoja on mittava joukko iäkkäitä. Mahdollisuus perustaitojen oppimiseen on tuotava heidän ulottuvilleen heidän tarpeitaan vastaavalla tavalla. Pidämme myös tärkeänä, että oikeus käteisellä tapahtuva asiointi turvataan.

Digi- ja väestötietoviraston valtakunnallisesti toimivan Kansalaisneuvonnan tunnettuutta tulee lisätä ja kohdentaa sille riittävät resurssit.

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry on kuuden valtakunnallisen eläkeläisjärjestön yhteistyöelin. Sen jäsenjärjestöt ovat Eläkeliitto, Eläkeläiset, Eläkkeensaajien Keskusliitto, Kansallinen senioriliitto, KRELLI Kristilliset eläkeläiset ja Svenska pensionärsförbundet. Järjestöjen yhteinen jäsenmäärä on reilut 250 000. Vuonna 2024 puheenjohtajajärjestönä toimii Kansallinen senioriliitto.